

Stručni rad

Aleksandar RADOMAN (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

aleksandar.radoman@fcjk.me

**IDENTITETSKE APORIJE MILORADA NIKČEVIĆA:
VRIJEDAN PRILOG ODBRANI CRNOGORSKOGA IDENTITETA**

(Milorad Nikčević, *Identitetske aporije. Odbrana crnogorskoga identiteta. Rasprave, kolumne, intervjui*, Hrvatsko-crnogorsko društvo prijateljstva „Croatica – Montenegrina“ & FCJK, Osijek & Cetinje, 2020)

Milorad Nikčević pripada krugu crnogorskih naučnika i intelektualaca koji su u potonjih pet decenija odigrali ključnu ulogu u učvršćivanju svijesti o posebnosti crnogorskoga jezika, književnosti i kulture. Za sve to vrijeme Nikčeviću je pripadala osobena pozicija – budući da je cijeli svoj radni vijek proveo u Hrvatskoj, tu stekao univerzitetsku karijeru i potpunu naučnu afirmaciju, osim što je doprinio naučnoj promociji temeljnih odrednica crnogorskoga nacionalnog identiteta, on je bio i dragocjena spona između dviju kultura – crnogorske i hrvatske. Nije prećerano reći da je njegov angažman u tome pravcu bez presedana u novijoj istoriji dviju zemalja. No od ne manjega je značaja i Nikčevićev doprinos fundiranju savremene montenegrizike. Vrijedan prilog toj oblasti Nikčević nije ponudio samo naučnim monografijama i istraživačkim radom, već i brojnim raspravama, esejima i polemikama, o čemu svjedoči i njegova najnovija knjiga *Identitetske aporije* objavljena u izdanju Hrvatsko-crnogorskog društva prijateljstva „Croatica – Montenegrina“ iz Osijeka i Fakulteta za crnogorski jezik i književnost s Cetinja.

Milorad Nikčević rođen je 14. januara 1941. godine u Stubici (Pješivci), pokraj Nikšića. Osnovnu je školu završio u obližnjim Bogetićima, a gimnaziju u Nikšiću. Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu diplomirao je jugoslavistiku i rusistiku. Zvanje magistra stekao je na Filozofskome fakultetu u Novom Sadu, a zvanje doktora nauka na Filološkome fakultetu u Beogradu, pod mentorstvom poznatoga historičara književnosti Jovana Deretića. Svoju vezanost za domovinu i njezinu književnost Nikčević je iskazao izborom teme i magistarskoga i doktorskoga rada. Tema magistarskoga rada bila je *Stefan Mitrov Ljubiša i Njegoš – uticaji i paralele* (1978), a doktorskoga *Crnogorska pripovijetka od 60-ih godina XIX vijeka do Prvoga svjetskog rata* (1985).

Milorad Nikčević je za svojega 45-godišnjeg rada obavljao razne funkcije i dužnosti – od srednjoškolskoga profesora do redovnoga univerzitetskog profesora u trajnome zvanju. Profesor je Fakulteta za crnogorski jezik i književnost na Cetinju. Pored nekoliko stotina eseja i naučnih i stručnih radova autor je i 25 knjiga iz oblasti filologije, metodike nastave jezika i književnosti i kulturologije te voditelj nekoliko naučnih projekata, među kojima je svakako najznačajniji međunarodni naučni projekat o crnogorsko-hrvatskim vjekovnim književnim, kulturnim i jezičkim vezama, koji je uz potporu Ministarstva znanosti Republike Hrvatske trajao gotovo dvije decenije i polučio izvanredne rezultate, o čemu je pisao njegov saradnik dr Jakov Sabljčić pod naslovom: *Znanstveni doprinosi međunarodnog projekta Kulture u doticaju* (Između dviju domovina/ Zbornik Milorada Nikčevića: 141–172).

Milorad Nikčević je svojim montenegrističkim angažmanom u Hrvatskoj postao simbol borbe za crnogorski identitet. Gotovo da nema značajnije projekta iz te oblasti a da on u njemu nije učestvovao. O tome ponajbolje svjedoči činjenica da je on 1995. godine na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu utemeljio crnogorski studij Montenegrina (književnost, kultura i civilizacija crnogorskog naroda), onda kad je i u Crnoj Gori bilo gotovo nezamislivo osnivanje takvoga studija. Član je Društva hrvatskih književnika, Matice hrvatske, Hrvatskog filološkog društva, Dukljanske akademije nauka i umjetnosti, Crnogorskoga PEN centra i dr.

Kad se sagleda u cjelini naučni opus Milorada Nikčevića, lako je uočljivo da je on po svojim primarnim interesovanjima i postignućima zapravo istoričar književnosti. Središnje pak mjesto u njegovim književnoistorijskim istraživanjima pripada crnogorskoj književnosti XIX i početka XX vijeka, mada ne zanemaruje ni savremenu književnost. No, ako je tematikom Nikčević uglavnom orijentisan na crnogorsku književnost naznačenoga perioda, pristupom materiji, načinom njene obrade on je u prvome redu usmjeren na dodire i uticaje u literaturi. Ogleda se to kako u njegovu magistarskome radu, đe je „sučelio“ dva klasika crnogorske književnosti, Njegoša i Ljubišu, a potom ispitao i njihov odnos prema usmenoj književnosti, tako i u doktorskoj disertaciji, u kojoj je osvijetlio jedan nepoznati korpus naše literature i sagledao ga u kontekstu južnoslovenskih i evropskih literarnih tokova. Takva je, na koncu, i njegova kapitalna *Istorija crnogorske književnosti od sredine XIX vijeka do 1918. godine*. O Nikčevićevu naučnome djelu dosad su objavljena dva zbornika radova, *Dnevnik čitanja jednog intelektualca* i *Između dviju domovina*. Njegov je naučni angažman tako dobio adekvatnu kritičku recepciju.

Kad autor iza sebe ostavi toliko vrijednih studija, monografija i priloga iz oblasti koja je primarni okvir njegova naučnoga interesovanja, ne treba da čudi da neki drugi segmenti njegova rada ostanu u šeni. A Nikčević nije samo

jedan od najprodornijih historičara književnosti svoje generacije i jedan od utemeljivača književne montenegristike, već i intelektualac u punom značenju toga pojma, čiji je društveni angažman dragocjen u obje njegove domovine. Pokazuju to njegovi javni apeli, kritički osvrti, kolumne, intervjui, besede i polemike publikovani u proteklih nekoliko decenija. Sve te tekstove odlikuje humanistički stav, mjera visoke moralnosti i principi po kojima je bio prepoznatljiv etos Crnogoraca – čojstvo i junaštvo. Izborom tema, ali isto tako i samim pristupom problematici, Milorad Nikčević se nadovezuje na svoga brata, utemeljivača savremene montenegristike, Vojislava P. Nikčevića. Iz pijeteta prema Vojislavljevu djelu, Milorad Nikčević je na prološkome mjestu svoje nove knjige objavio upravo Vojislavljev tekst („Tako je govorio dr Vojislav Nikčević“) kao svojevrsni putokaz njegovih kolumnističkih opservacija.

Knjiga *Identitetske aporije* sabira važnije Nikčevićeve rasprave, eseje, kolumne i intervjue nastale uglavnom u potonjih desetak godina, uz nekoliko prijašnjih tekstova koji su ovđe uvršteni kako bi se ukazalo na kontinuitet njegova intelektualnog angažmana. Knjigu čini šest cjelina, i to „Uvod“, „Jezik / kultura / identitet“, „Kulturni promašaji i posrnuća“, „Harange i ciljevi“, „U radosnim trenucima“ te „Apeli za mir“. Pored bilješke o autoru, knjiga sadrži još i sažetak na crnogorskome i engleskome jeziku te registar imena.

Uvijek na braniku onih koji su ugroženi i vazda spreman na odbranu temeljnih vrijednosti građanskoga ustrojstva, ljudskih prava i sloboda te multikulturalizma, Nikčeviću je bastalo da digne svoj glas u najtežim vremenima, kad su huka tenkova i zvuci granata, zaglušili svakodnevicu Osijeka, grada u kojem živi već gotovo pola vijeka. Naime, već septembra 1991. godine brojni hrvatski listovi prenijeli su njegov profetski tekst „Generalisimusi, akademici i fanatici“. Gledajući u lice beznađu rata Nikčević je javno istupio ukazavši na mračne namjere akademika SANU i „intelektualne elite“ koja je pripremila rat, opominjući na posljedice te bezumne politike i prizivajući princip slobode kao osnovno pravo čovjeka i naroda. Njegove riječi upućene srpskoj nacionalističkoj intelektualnoj eliti danas, nakon svega što se dogodilo 90-ih godina XX vijeka, tužna su opomena: „Ne mogu dokučiti da svaki demokrat i pojedinac, svaki naš čovjek, bez obzira na naciju, vjeru i boju, želi biti slobodan! Ili pobliže: svaki naš narod (...) želi živjeti u svom duhovnom identitetu, ‘svojoj košulji’, u svom vlastitom autentičnom omotaču gdje slobodno misli, stvara, demokratski duhovno sazrijeva u svom materinskom jeziku, vjeri, svojoj kulturi, civilizaciji i duhovnosti.“

Odbrana identiteta konstanta je Nikčevićeva javnog angažmana, pa ne čudi što je najveći broj njegovih tekstova te vrste posvećen crnogorskome jeziku, crkvi i kulturi. Još 1986. godine u tekstu „Stavovi i koncepcije u nacrtu Enciklopedije Crne Gore“ Nikčević je ukazao na tradicionalističko posvaja-

nje djelova crnogorskoga kulturnoga identiteta od strane sušednih naroda i država. O problemu asimilacije Crnogoraca pisao je još 1991. godine, baš u trenutku kad je dolaskom Amfilohija Radovića u Crnu Goru krenula operacionalizacija projekta potiranja Crnogoraca kao naroda, što je rezultiralo time da između dva popisa Crnogorci sa 61,86% učešća u ukupnoj populaciji Crne Gore budu svedeni na tek 43,16%.

Upravo je jedna od čestih tema Nikčevićevih javnih istupa ključna ispostava kolonijalne svijesti u Crnoj Gori, Srpska pravoslavna crkva i njen osioni mitropolit Amfilohije Radović. I u najnovije doba, kad je gotovo sva crnogorska intelektualna elita zamukla pred kleronacionalističkim pokušajem rušenja crnogorske države preko političkih protesta zamaskiranih u litije tokom januara i februara 2020. godine, Nikčeviću je bastalo da se ne jednom javno oglasi i upozori crnogorsku javnost na zlokobne planove Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori i njenih nalogodavaca. Oglasio se među prvima i nakon nedavnih izbora da osudi šovinističko orgijanje i prijetnje temeljnim vrijednostima savremene civilizacije, upozoravajući na opasnosti od nestanke i asimilacije koje su se nadvile treći put za nešto više od 100 godina nad Crnom Gorom.

Druga česta tema Nikčevićevih tekstova jeste crnogorski jezik. U vrijeme donošenja crnogorskoga ustava 1992. godine samim je naslovom svojega članka ukazao na jednu istorijsku neumitnost – „U crnogorskom ustavu – crnogorski jezik“. Ako društveno-istorijske prilike nijesu dozvolile da se taj imperativ ostvari te 1992. godine, Nikčevićev zahtjev ostvariće se petnaest godina kasnije u prvome ustavu donešenom u Crnoj Gori nakon obnove njene nezavisnosti. Nije propustio priliku ni da ukaže na perfidne, zakulisne pokušaje zatiranja crnogorskoga identiteta ni onda kad su takve inicijative dolazile iz same Crne Gore. Tako je 2006. u tekstu „Crnogorska književnost na stranputicama Bolonje“ ukazao na kulturocidno brisanje predmeta Crnogorska književnost iz programa osnovnih studija Filozofskoga fakulteta u Nikšiću.

U odbranu standardizacije crnogorskoga jezika stao je snagom svoga autoriteta u nekoliko tekstova kad su, paradoksalno, napadi na crnogorsku jezičku normu krenuli sa Studijskoga programa za crnogorski jezik i književnost u Nikšiću. Uključio se Nikčević i u jednu od najznačajnijih savremenih naučnih i društvenih polemika u Crnoj Gori, onu o *Rječniku crnogorskoga jezika* Crnogorske akademije nauka i umjetnosti, pokazujući svojim preciznim analizama koliko je taj projekat duboko protivnik multikulturnom biću Crne Gore i naučno skaredan. Najposlije, nije čitao ni kad su prije neku godinu krenuli orkestrirani napadi s ciljem rušenja crnogorske države. Naprotiv, među prvima je ukazao na pogubnost lažnih građanskih protesta i njihovih predvodnika, kojima je socijalna demagogija bila samo maska za realizaciju imperijalnih planova što su Crnu Goru trebali trajno udaljiti od započelih

procesa društvene i kulturne emancipacije i dovesti je u poziciju satelita ruskih i srpskih interesa na Balkanu. Ti su njegovi tekstovi nerijetko opore slike crnogorske zbilje, nekad možda i odveć pesimistične projekcije budućnosti, no uvijek precizne društvenoistorijske analize i dragocjeni apeli na očuvanje vlastitoga identiteta, građanskoga ustrojstva društva, antifašizma i multikulturalnosti kao najvećih vrijednosti savremene Crne Gore.

Polemički tekstovi, eseji, intervjui i osvrti štampani raznim povodima i u različitim glasilima, od crnogorske i hrvatske dnevne štampe i periodike do portala i sajtova crnogorske dijasporae, nekoliko puta dosad bivali su ukoričeni i u Nikčevićevim knjigama. Tako se u knjigama *Književna približavanja* (2001), *Odsjaji kultura. Hrvatska i crnogorska kultura stoljećima* (2002), potom *Ogledi, studije, susreti* (2004) i *Hrvatski i crnogorski književno-kulturni smjerokazi* (2013) nahode izdvojene cjeline posvećene tome tipu Nikčevićevih tekstova. Knjiga *Identitetske aporije* nastala je na tragu naznačenoga korpusa, pa se u njoj mogu naći i studije i eseji, premda njen najveći dio čine kritički osvrti, kolumne, polemički tekstovi i intervjui. Kako je iz njenoga podnaslova razvidno, zajednički imenilac tih je tekstova, nastalih u proteklih nekoliko godina, odbrana „Crne Gore i njene slobode“.

Danas kad se svako pisanje na tu temu od strane uticajnih predatorskih medija i nevladina sektora kastiga kao „služenje režimu dvorskih intelektualaca“, Milorad Nikčević svojim hrabrim istupima i beskompromisnim stavovima obesmišljava startegije kojima se svaki pokušaj odbrane crnogorskoga identiteta i kulture od kolonijalnih nasrtaja targetira kao nečasna „udbašaka“ rabota.

Autor koji je u zemlji svoga prebivališta ostvario najviša naučna zvanja i najznačajnija društvena priznanja, u zemlji svoga rođenja, onoj kojoj je posvetio cijeli svoj zamašni naučni i intelektualni angažman, nije dobio ni jednu jedinu državnu (društvenu) nagradu! Dok sinekuristi iz Crnogorske akademija nauka i umjetnosti, poznati ili po tome što su cijeli radni vijek posvetili razuru Crne Gore ili po tome što ni Crnoj Gori ni nauci ni umjetnosti nijesu dali ništa, mudro ćute o crnogorskoj društvenoj zbilji, Milorad Nikčević s nesmanjenim elanom ukazuje na sve devijacije aktuelnoga društvenog trenutka, nepokolebljivo braneći visoke postulate humanizma. Uz još nekoliko crnogorskih autora spremnih da odgovore izazovima trenutka, Milorad Nikčević pokazuje nam se tako kao intelektualna i moralna savjest ovoga društva.